

Unele aspecte controversate privind reabilitarea

Dr. Daniel NIȚU

Lector univ., Facultatea de Drept
Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Rezumat

Studiul corespunde – în mare parte – prezentării susținute de autor în cadrul Conferinței internaționale bienale, ediția a XII-a, organizată la Timișoara în perioada 2-3 noiembrie 2018.

Într-o primă secțiune, autorul realizează o comparație între modalitatea de reglementare din Codul penal 1969 și legislația actuală, fiind verificat domeniul de incidență al reabilitării de drept, respectiv durata termenelor de reabilitare judecătorească. O atenție particulară este conferită condiției negative referitoare la comiterea unei infracțiuni în termenul de reabilitare, comparând-o cu precedentă condamnare survenită în termen: sunt expuse problemele ridicate în practica judiciară formată sub imperiul Codului anterior, respectiv se anticipează dificultățile cu care se vor putea confrunta instanțele operând cu noua reglementare.

În continuare, este supusă analizei problema incidenței legii penale mai favorabile, prin prisma evoluției jurisprudenței Curții Constituționale și a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept.

O ultimă secțiune este dedicată unor aspecte de noutate din actuala reglementare, și anume dispoziția din Codul de procedură penală ce blochează intervenția reabilitării judecătorești în cazul pedepselor considerate ca executate urmare a intervenției prescripției executării pedepsei. Autorul este sceptic în raport de necesitatea acestei condiții, considerând că este susceptibilă de serioase critici din perspectiva conformității ei cu standardele constituționale.

Cuvinte-cheie: *reabilitate de drept, reabilitare judecătorească, infracțiune săvârșită în termen, cauze care înlătură răspunderea penală, prescripția executării pedepsei.*

Abstract

This study corresponds broadly to the presentation delivered by the author at the 12th edition of the International Biennial Conference, held in Timisoara between 2nd and 3rd of November 2018.

In the first section, the author makes a comparison between the 1969 Criminal Code and the current legislation, ascertaining the scope of the statutory rehabilitation and the duration of the judicial rehabilitation terms. Particular

attention is paid to the negative condition of committing an offence within the term of rehabilitation, comparing it to the previous conviction condition; the problems raised in the case-law formed under the previous Code as well as the difficulties which may be encountered by the courts in the future, when dealing with the new regulation, are presented.

In the follow-up, the incidence of the more lenient criminal law is analyzed, bearing in mind the jurisprudence of both the Constitutional Court and the special panel dealing with preliminary rulings to settle legal issues within the High Court of Cassation and Justice.

The final section is devoted to novel aspects of the current regulation, namely the provision of the Criminal Procedure Code, which blocks the intervention of judicial rehabilitation in cases of penalties considered to be enforced as a result of statute of limitations for execution. The author's view is skeptical of the necessity of this condition, considering it to be susceptible to serious criticism from the point of view of compliance with constitutional standards.

Keywords: *statutory rehabilitation, judicial rehabilitation, offence committed within the rehabilitation term, causes that remove criminal liability, statute of limitation for criminal liability.*

I. Preliminarii

Prezentul studiu corespunde – în mare parte – prezentării susținute în cadrul Conferinței internaționale bienale, ediția a XII-a, organizată de Facultatea de Drept din Timișoara în perioada 2-3 noiembrie 2018.

Pentru aceste motive, forma materialului de față va putea părea ușor atipică, căci nu vom încerca să respectăm „șabloanele” unui articol de specialitate, preferând să trimitem la ideile supuse dezbaterii cu ocazia prezentării, respectiv a reacțiilor și intervențiilor participanților. În mod evident, forma finală încearcă să înglobeze și reacțiile participanților din auditoriu și oferă – sperăm noi – răspunsuri la chestiunile de drept ce au făcut obiectul discuției.

Plecând de la obiectul analizei, și anume instituția reabilitării¹, am încercat, într-o primă secțiune, să facem o comparație între modalitatea de reglementare din Codul penal 1969 și legislația actuală. Am supus atenției în mod deosebit condiția negativă referitoare la *comiterea unei infracțiuni în termenul de reabilitare*, comparând-o cu precedentă *condamnare survenită în termen*: au fost expuse problemele ridicate în practica judiciară formată sub imperiul Codului anterior, respectiv am

¹ Precizăm că atât prezentarea cu ocazia lucrărilor conferinței, cât și materialul de față au supus analizei doar ipoteza reabilitării în cazul persoanei fizice.

anticipat o parte din dificultățile cu care se vor putea confrunta instanțele operând cu noua reglementare.

Ulterior, odată reamintite diferențele între reglementarea instituției în cele două Coduri, respectiv ipotezele nou-introduse de Codul actual, am analizat problema incidenței legii penale mai favorabile, evident restrâng la subiectul discuției.

În final, ne-am concentrat asupra unor aspecte de noutate din actuala reglementare, și anume nou-introdusa dispoziție ce blochează intervenția reabilitării judecătorești în cazul pedepselor considerate ca executate urmare a intervenției prescripției executării pedepsei.

II. O scurtă comparație – Codul penal 1969 și Codul penal actual

Fără a ne propune prezentarea exhaustivă în paralel a tuturor dispozițiilor în materia reabilitării din cele două Coduri, arătăm că elementele de inedit aduse de noua legislație penală au fost ușor de remarcat odată cu intrarea în vigoare a noii legislații penale la data de 1 februarie 2014².

1. Reabilitarea de drept – domeniu de incidență

Astfel, o primă schimbare de optică din partea legiuitorului a fost reprezentată de lărgirea domeniului general de incidență a reabilitării de drept. Conform art. 165 C. pen., reabilitarea de drept intervine în cazul:

(i) pedepsei amenzii, (ii) al pedepsei închisorii ce nu depășește 2 ani, respectiv (iii) al pedepsei închisorii a cărei executare a fost suspendată sub supraveghere, dacă în decurs de 3 ani condamnatul nu a săvârșit o altă infracțiune.

Comparativ cu reglementarea corespondentă din Codul penal din 1969, și anume art. 134, observăm că există continuitate față de pedeapsa amenzii, dar în cazul închisorii limita pedepsei a fost majorată de la un an (conform vechii reglementări) la 2 ani acum³. Rațiunea legiuitorului a fost

² A se vedea: C. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 515; M. Udrioiu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2018, p. 699 și urm.

³ Arătăm că reabilitarea de drept va fi incidentă și în cazul în care avem o pedeapsă rezultantă obținută pentru o pluralitate de infracțiuni, având în structură 2 ani închisoare și pedeapsa amenzii (indiferent de cuantum). Aceeași va fi soluția și când suntem în prezența amenzii care însoțește pedeapsa închisorii, închisoare ce are o durată ce nu depășește 2 ani. În același sens, a se vedea: I. Nedelcu, *Comentariu*, în G. Bodoroncea ș.a., *Codul penal. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 482; C. Mitrache, *Comentariu*, în G. Antoniu (coord.), *Explicațiile noului Cod penal*, vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 486.

„(...) aceea de a stimula condamnării la pedeapsa închisorii de până la 2 ani să se reintegreze social într-un timp cât mai scurt pentru a putea beneficia de înlăturarea consecințelor condamnării”⁴.

De asemenea, ca un element suplimentar, observăm că art. 165 C. pen. prevede intervenția reabilitării de drept în cazul pedepselor a căror executare a fost suspendată sub supraveghere. Suntem doar în prezența unei aparente abordări mai generoase din perspectiva noii legi. Astfel, reamintim că potrivit Codului penal anterior existau așa-numitele ipoteze „speciale” în care survenea reabilitarea de drept; discutăm despre cazurile în care executarea pedepsei a fost suspendată condiționat sau sub supraveghere, situație în care la împlinirea termenului intervenea reabilitarea (sub rezerva îndeplinirii anumitor condiții cumulative)⁵, respectiv de ipoteza particulară a executării pedepsei închisorii militare, în care după executarea pedepsei persoana era reabilitată de drept⁶. Din această perspectivă, observăm că reglementarea actuală – ce înlătură aceste cazuri de „excepție”, căci reabilitarea de drept intervine doar în cazurile prevăzute de art. 165 C. pen. – se dovedește mai restrictivă. Astfel, acum reabilitarea de drept va putea interveni și în cazul pedepselor a căror executare a fost suspendată sub supraveghere, dar doar la împlinirea termenului de 3 ani⁷, ce va începe să curgă ulterior împlinirii termenului de supraveghere stabilit de instanță potrivit art. 92 C. pen.

2. Termenele reabilitării judecătorești

O modificare de impact asupra instituției reabilitării judecătorești privește durata termenelor de reabilitare. Conform Codului penal anterior [art. 135 alin. (1)] era reglementat un algoritm prin care se determina durata termenului: o durată fixă, determinată în funcție de încadrarea pedepsei concrete într-o plajă anume, la care se adăuga jumătate din durata pedepsei aplicate⁸.

⁴ A se vedea *Expunerea de motive*, în Caiete de Drept Penal nr. 2-3/2007, pp. 211-212.

⁵ A se vedea prevederile art. 86, respectiv art. 86^b C. pen. 1969.

⁶ A se vedea dispozițiile art. 62 alin. (5) C. pen. 1969.

⁷ Rațiunea care a stat în spatele modificării poate fi cel mai ușor decelată din lectura *Expunerii de motive* la Cod, unde se arată că: „Reabilitarea de drept nu mai operează în cazul suspendării executării pedepsei sub supraveghere odată cu împlinirea termenului de încercare deoarece, acesta, în proiectul Codului penal este mai mic decât în Codul penal în vigoare și, în plus, pe durata acestui termen cel condamnat este supravegheat de consilieri ai serviciului de probațiune, iar pentru a dovedi integrarea lui socială este nevoie să curgă un termen de 3 ani de la împlinirea termenului de încercare – *Expunerea de motive, precit.*, p. 212.

⁸ Astfel, termenul de reabilitare era compus din jumătate din durata pedepsei pronunțate, la care se adăugau: 4 ani, în cazul condamnării la pedeapsa închisorii

Actualmente, Codul reglementează un sistem mai simplu – termenele au durate fixe, prin raportare la pedeapsa concretă: 4 ani, în cazul condamnărilor la pedepse de peste 2 ani (căci până la această limită este incidentă reabilitarea de drept), dar care nu depășesc 5 ani; 5 ani, în cazul pedepselor mai mari de 5 ani, dar care nu depășesc 10 ani; 7 ani, în cazul pedepselor mai mari de 10 ani sau în cazul detențiunii pe viață comutate sau înlocuite cu pedeapsa închisorii, respectiv 10 ani, în cazul pedepsei detențiunii pe viață considerate ca executate ca urmare a grațierii, a împlinirii termenului de prescripție a executării pedepsei sau a liberării condiționate. Argumentul invocat în sprijinul modificării constă în rațiuni ce țin de stimularea și încurajarea reintegrării sociale a condamnaților, „(...) cunoscând că buna conduită într-o perioadă rezonabilă poate conduce la înlăturarea consecințelor condamnării”⁹.

3. Condițiile reabilitării

Din perspectiva condițiilor cumulative necesar a fi îndeplinite pentru a interveni *reabilitarea de drept* nu există diferențe de fond între cele două reglementări: simpla împlinire a termenului fără a se fi comis o altă infracțiune va conduce automat la aceasta. Deși nu există elemente de noutate pe acest palier, punctăm totuși unele aspecte care trebuie clar înțelese.

În *primul rând*, reabilitarea de drept intervine *ex lege*, de unde și denumirea. Prin urmare, nu este necesar ca instanța să pronunțe o hotărâre prin care să constate aceasta.

Arătăm că sub imperiul Codului anterior se cristalizase o jurisprudență în acest sens, pe fondul omisiunii serviciului cazier judiciar de a scoate din evidență persoanele ca urmare a intervenției reabilitării. Prin urmare, era sesizată instanța de judecată, după modelul din cazul reabilitării judecătorești, iar ulterior, în baza acestei hotărâri, persoana era scoasă din evidența cazierului. Actualmente, evidența informatică ar trebui să opereze automat scoaterea din evidență a persoanei, odată ce sunt întrunite condițiile prevăzute de art. 165 C. pen. În măsura în care din diverse motive aceasta nu se face automat – aspect care poate fi verificat de persoană, prin solicitarea eliberării unui certificat de cazier judiciar –, devine incidentă procedura specială reglementată de Legea nr. 290/2004 privind cazierul judiciar¹⁰. Astfel, conform art. 32 din Lege, persoana va face o

mai mare de un an și mai mică de 5 ani; 5 ani, în cazul condamnării la pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani până la 10 ani; 7 ani, în cazul pedepsei închisorii mai mare de 10 ani și, respectiv 7 ani, în cazul detențiunii pe viață comutate sau înlocuite cu pedeapsa închisorii.

⁹ *Expunerea de motive, precit.*, p. 212.

¹⁰ Republicată în M. Of. nr. 777 din 13 noiembrie 2009.

cerere pentru rectificarea înscrierii din cazierul judiciar, depunând și actele doveditoare. În termen de 20 de zile, unitatea de poliție va comunica soluționarea cererii, iar în măsura în care persoana este nemulțumită, se poate adresa cu o contestație judecătoreiei din raza unde domiciliază, în termen de 30 de zile. Sintetizând, legea specială reglementează o procedură asemănătoare procedurii prelabile din materia contenciosului administrativ, iar doar în măsura în care urmarea procedurii interne nu oferă satisfacție va fi sesizată instanța. Și în acest caz însă, așa cum am arătat, nu vom discuta despre o „cerere” de reabilitare, ci despre o contestație conform procedurii speciale.

În condițiile existenței procedurii administrative, au existat instanțe care au respins ca inadmisibile cereri adresate instanței penale prin care se solicita constatarea reabilitării de drept¹¹. Totuși, opinia majoritară a doctrinei, dar și a jurisprudenței actuale rămâne favorabilă admiterii unei astfel de cereri, invocându-se „dreptul la liber acces la justiție în fața instanței penale, care a judecat în primă instanță cauza în care s-a pronunțat condamnarea sau la instanța corespunzătoare în grad în a cărei rază teritorială domiciliază condamnatul și presupune analiza de către o instanță specializată a unor elemente inerente instituției de drept penal”¹².

În *al doilea rând*, supunem atenției o ipoteză des întâlnită în practică, și anume cea în care, pe parcursul termenului reabilitării de drept, persoana comite o infracțiune, infracțiune ce este descoperită ulterior împlinirii termenului sau, în orice caz, pentru care se pronunță o hotărâre definitivă ulterior împlinirii acestuia.

Consecință a modului în care funcționează reabilitarea de drept, observăm că nu există mecanisme similare celor prevăzute în cazul reabilitării judecătorești: suspendarea procedurii reabilitării în cazul punerii în mișcare a acțiunii penale pentru o altă infracțiune¹³, respectiv anularea reabilitării judecătorești¹⁴.

¹¹ L.A. Postelnicu, C.C. Meceanu, *Comentariu*, în M. Udrioiu (coord.), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 208m și urm.

¹² M. Udrioiu, *op. cit.*, pp. 702-703; L.A. Postelnicu, C.-C. Meceanu, *op. cit.*, p. 2080. Soluția este susținută și de C. Mitrache, Cr. Mitrache, *op. cit.*, p. 532, autorii citați citând jurisprudența fostului Tribunal Suprem – Plenul Trib. Suprem, Decizia de îndrumare nr. 8/1969.

¹³ Art. 533 alin. (2) C. pr. pen., ce ar corespunde ipotezei în care comiterea infracțiunii a fost descoperită, iar organele judiciare au avansat cu ancheta, existând probe din care rezultă că persoana a comis infracțiunea.

¹⁴ Art. 171 C. pen., respectiv art. 536 alin. (1) C. pr. pen., ce corespund ipotezei în care săvârșirea infracțiunii e descoperită ulterior pronunțării hotărârii

Se pune întrebarea „ce se întâmplă în aceste cazuri?”. Mai mult, arătăm că persoanele solicită de la autoritatea judiciară competentă – Serviciul cazier judiciar – certificatul de cazier judiciar care atestă scoaterea din evidență a persoanei și invocă mai apoi, în cadrul procesului *pendinte*, intervenția reabilitării (lipsa antecedentelor). În realitate, în aceste situații nu este necesar (sau posibil) ca legea să reglementeze mecanisme din categoria celor mai sus menționate în cazul reabilitării judecătorești. Nu există o „procedură” a reabilitării de drept care să fie suspendată, la fel cum nu este necesar un mecanism de anulare a unei hotărâri prin care s-a dispus reabilitarea, căci acesta nu se dispune. Prin urmare, în aceste cazuri, odată descoperită infracțiunea comisă în termenul reabilitării de drept, în momentul în care instanța va dispune, să spunem, condamnarea pentru aceasta din urmă, va constata existența antecedentelor penale ale persoanei, respectiv – dacă sunt întrunite condițiile – va reține recidiva postexecutorie. Pentru a exemplifica, să ne imaginăm cazul unei persoane condamnate la pedeapsa închisorii de 1 an și 6 luni pentru comiterea infracțiunii de furt¹⁵. Pedeapsa este considerată ca executată la 2 ianuarie 2016, astfel că la data de 1 ianuarie 2019 s-a împlinit termenul reabilitării de drept. Ulterior acestui moment, dacă instanța se va pronunța în raport cu o altă infracțiune (de exemplu, tâlhărie), comisă în 2017, va constata că reabilitarea de drept nu a survenit la 1 ianuarie 2019; așadar, nu erau întrunite condițiile prevăzute de art. 165 C. pen., căci persoana condamnatului săvârșise o infracțiune în termen. Mai mult, fiind întrunite condițiile recidivei postexecutorii, se va reține această cauză de agravare a pedepsei în raport de infracțiunea de tâlhărie.

Din perspectiva *condițiilor reabilitării judecătorești*, observăm, în primul rând, că noul Cod penal reduce numărul condițiilor cumulative necesare pentru ca instanța să o dispună. Astfel, nu mai există condiția legată de asigurarea existenței prin muncă sau alte mijloace oneste (cu tot cu excepțiile împlinirii vârstei de pensionare, respectiv a incapacității de muncă), respectiv condiția „bunei conduite”. Salutăm opțiunea legiuitorului, căci, pe de o parte, condiția referitoare la încadrarea în muncă era o reminiscență a momentului istoric când a fost adoptat Codul din 1969 și nu mai

prin care s-a dispus reabilitarea sau cazului în care, deși infracțiunea în sine a fost descoperită, efectuarea urmăririi penale era la început, nefiind identificată persoana ori, chiar dacă a fost identificată, nu a fost încă pusă în mișcare acțiunea penală pentru a permite aplicarea dispozițiilor art. 536 alin. (1) C. pr. pen.

¹⁵ Pentru a nu complica discuția, să presupunem că inclusiv această infracțiune a fost comisă ulterior datei de 1 februarie 2014, când a intrat în vigoare actualul Cod penal.

avea rațiune în contextul economico-social actual. De cealaltă parte, notăm, de asemenea, favorabil, renunțarea la condiția „bunei conduite” – sintagma era una ce se caracteriza prin echivoc și care putea lăsa la latitudinea instanței dispunerea sau nu a reabilitării, în funcție de elemente și criterii lipsite de previzibilitate.

În *al doilea rând*, o modificare de substanță privește condiția principală, și anume ca persoana să nu sufere o condamnare în termenul de reabilitare [art. 137 alin. (1) lit. a) C. pen. 1969] *versus* să nu săvârșească o infracțiune în același termen [art. 168 lit. a) C. pen.].

În contextul legislației penale anterioare, condiția negativă a condamnării nu a ridicat mari probleme, spre deosebire de condiția similară din cazul reabilitării de drept (ce și sub imperiul Codului anterior făcea referire la săvârșirea unei infracțiuni), întrucât instanța se va raporta doar la condamnare. În măsura în care nu se putea pronunța o condamnare¹⁶, instanța putea face trimitere la condiția „bunei conduite”, respingând cererea de reabilitare pe acest temei¹⁷. Condiția generoasă (evident nu cu persoana condamnată) a „bunei conduite” a determinat și ca limitarea temporală illogică, prin raportare la pronunțarea condamnării în termenul de reabilitare, iar nu săvârșirea infracțiunii, să nu genereze probleme.

Corelativ cu renunțarea la buna conduită, actualul Cod penal asigură unitatea între condițiile reabilitării de drept și cele ale reabilitării judecătorești, prevăzând și în cazul acesteia din urmă ca impediment comiterea unei infracțiuni în termen. Așadar, elementul temporal la care se va raporta instanța va fi momentul comiterii infracțiunii, iar nu cel al pronunțării hotărârii judecătorești; este o soluție logică, ce nu va mai permite discriminări între persoane aflate în exact aceeași situație juridică în funcție de celeritatea desfășurării procedurii în fața instanței de judecată ce soluționează infracțiunea comisă în termen.

Plecând de la aceste considerente, o problemă cu care credem că practica judiciară se va întâlni în viitorul apropiat (presupunând că nu a fost deja cazul) este reprezentată de „instrumentul” prin care se va putea constata, dincolo de orice dubiu, că persoana X a comis infracțiunea Y la momentul Z.

¹⁶ Căci, de exemplu, era incidentă o cauză de încetare a procesului penal (amnistia antecondamnatorie, prescripția răspunderii penale, lipsa sau retragerea plângerii prealabile, împăcarea părților), o cauză de nepedepsire ori lipsea autorizarea sau sesizarea organului competent ori o altă condiție prevăzută de lege, necesară pentru punerea în mișcare a acțiunii penale.

¹⁷ A se vedea R.M. Stănoiu, *Comentariu*, în V. Dongoroz (coord.), *Explicații teoretice ale Codului penal român*. vol. II, *Partea generală*, Ed. Academiei, București, 1970, pp. 416-417.